

Εικόνα 1. Τοπογραφικό διάγραμμα Ακροπόλεως (Κ. Ν. Καζαμάκης, 1994).

DISJECTA MEMBRA. Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

Αλέξανδρος Μάντης
Αρχαιολόγος της Α' Ε.Π.Κ.Α.

Ενδεικτικής σημασίας επετειακό χαρακτήρα φαίνεται να προσλαμβάνει η φετεινή χρονιά για την Ακρόπολη. Στις 26 Σεπτεμβρίου, συμπληρώθηκαν δέκα ακριβώς χρόνια από τα εγκαίνια του Κέντρου Μελετών Ακροπόλεως (26.9.1987), τα οποία τότε συνέπεσαν με την τριακοσιοστή επέτειο του ολέθριου βομβαρδισμού και της καταστροφής του Παρθενώνα από τα βενετσιάνικα στρατεύματα του Morosini (1687). Τον προηγούμενο χρόνο συμπληρώθηκαν εκατόν ενενήντα πέντε χρόνια από την έναρξη της επιχείρησης για την απόσπαση των μαρμάρων του Παρθενώνα από τον Elgin (1801) και εκατόν πενήντα χρόνια από την αποστολή στην Αθήνα, μιας σειράς γύψινων εκμαγείων των γλυπτών του Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο (1846). Τον επόμενο χρόνο συμπληρώνονται εκατόν τριάντα πέντε χρόνια από το θάνατο του πρώτου Έλληνα αρχαιολόγου Κυριάκου Πιπτάκη (1863), που συνέδεσε τόσο άρρηκτα την ζωή του με την Ακρόπολη. Οι παραπάνω χρονολογίες προσδιορίζουν και οριοθετούν ακριβώς την περίοδο κατά την οποία συντελούνται γεγονότα και δρουν πρόσωπα απόλυτα συνυφασμένα, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, με το μοναδικό σε έκταση φαινόμενο κατακερματισμού ενός μοναδικού ίσως στην πανανθρώπινη ιστορία μνημειακού συνόλου.

Τα μνημεία και οι αρχαιότητες της Ακρόπολης (εικ. 1) με το ειδικό βάρος τους που συνιστά το επιστημονικό τους εκτόπισμα και η παγκόσμια εμβέλειά τους, είναι βέβαιο ότι εκφεύγουν από την στενή έννοια των συνήθων αρχαιολογικών τεκμηρίων και καταλοίπων και αποκτούν αναμφίβολα διαστάσεις εθνικού και πανανθρώπινου συμβολισμού. Είναι ακόμα βέβαιο ότι σε αυτόν τον συμβολισμό τους έχει συντελέσει και η διαρπαγή των αρχαιοτήτων της Ακρόπολης και η διασπορά τους σε όλο τον κόσμο. Η διαμόρφωση αυτής της αντίληψης οφείλεται βέβαια εν πολλοίς στην συστηματική αφαίρεση της μεγαλύτερης ποσότητας του γλυπτού διάκοσμου του Παρθενώνα, που κατέληξε στο Βρετανικό Μουσείο, άλλο όχι λιγότερο και στο γεγονός ότι από κανένα σχεδόν αρχαιολογικό Μουσείο ή συλλογή της Ευρώπης δεν λείπει ένα μικρό τουλάχιστον δείγμα, αρχιτεκτονικό ή γλυπτό, που να μην προέρχεται από την Ακρόπολη. Η ιδιαίτερη αυτή προτίμηση των αρχαιολογούντων περιηγητών και συλλεκτών κατά τους προηγούμενους αιώνες,

για την εξασφάλιση έστω και ενός μικρού σπαράγματος από την Ακρόπολη, συμπυκνώνει και εξηγεί με τον καλύτερο τρόπο τη φετιχιστική σχεδόν μανία της απόκτησης ενθυμημάτων από τον Ιερό Βράχο, που συνεχίζεται αμείωτη ως τις μέρες μας.

Χαρακτηριστική για μένα περίπτωση υπήρξε η αυθόρμητη ειλικρίνεια και υπερηφάνεια, με την οποία μου εκμυστηρεύθηκε πριν από μερικά χρόνια μια Γερμανίδα κυρία σε ένα ταξίδι με το τρένο από τη Βόννη στο Mainz, όταν πληροφορήθηκε την εθνικότητά μου, ότι είναι κάτοχος ενός μικρού κομματιού μαρμάρου από την Ακρόπολη, το οποίο κοσμεί το σπίτι της.

Χωρίς αμφιβολία οι παλαιότερες διαρπαγές των διακεκριμένων έργων που κοσμούσαν, σύμφωνα με αρχαιολογικές μαρτυρίες και την περιγραφή του Πausανία τον Ιερό Βράχο, τουλάχιστον μέχρι τα τέλη του 2ου μ.Χ. αιώνα, συντελούνται στην όψιμη αρχαιότητα και στην πρώιμη χριστιανική εποχή. Τα πλούσια αναθήματα που αναφέρει και περιγράφει ο Πausανίας, ορισμένα από τα οποία στόλιζαν για περισσότερο ίσως από επτά αιώνες την Ακρόπολη, άλλοτε μεταφέρονται στη Ρώμη και στην Κωνσταντινούπολη και άλλοτε υποκίπνουν στους αέναους νόμους της ανακύκλωσης και του προσπορισμού υλικών για άλλες χρήσεις. Είναι άγνωστο τι απέγιναν περιώνυμα χάλκινα έργα επώνυμων καλλιτεχνών που ήταν στημένα στην Ακρόπολη, όπως η Αθηνά Πρόμαχος, η Αθηνά Λημνία, έργα του Φειδία, ο Ερμής Προφυλαίος του Αλκαμένη, τα συντάγματα της Αθηνάς και του Μαρσύα ή του Περσέα και της Μέδουσας, έργα του Μύρωνα, οι ανδριάντες του Επιχαρίνου, του Οινόβιου, του παγκρατιαστή Ερμόλυκου και του Φορμίωνα, το άγαλμα του ποιητή Ανακρέοντα και ο Παρνόπιος Απόλλων, έργα και τα δύο του Φειδία, ο ανδριάνς του Περίκλεους, έργο του Κρησίλα, η Αθηνά Υγεία του Πύρρου, ο Δούρειος ίππος του Στρογγυλίωνα, τα αγάλματα του Κόνωνα και του Τιμόθεου, ορισμένα από τα οποία μας είναι γνωστά από την πλούσια αντιγραφική τους παράδοση. Γι' αυτό είναι δικαιολογημένη η συγκίνηση τις λίγες φορές, που ο επιστημονικός μόχθος των ειδικών ξαναφέρει στο φως σπαράγματα των μαρμάρινων περιόπτων πλαστικών αναθημάτων της Ακρόπολης, που επέζησαν ως τις μέρες μας. Τέτοιες περιπτώσεις συνιστούν ενδεικτικά το άγαλμα της Αθηνάς του Ενδοίου, το άγαλμα της Πρόκνης, το

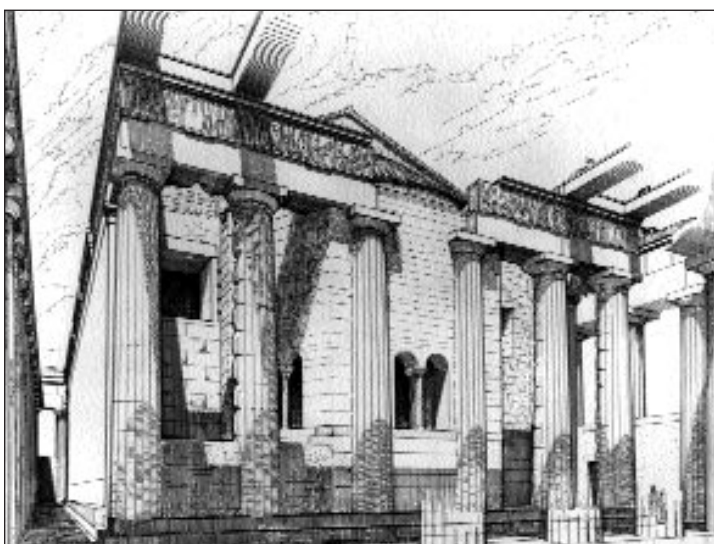
DISJECTA MEMBRA. Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

κολοσσικό κεφάλι του λατρευτικού αγάλματος της Βραυρωνίας Αρτέμιδος και τα σπαράγματα από τα πρωτότυπα αγάλματα των τύπων της “Ικέτιδας Barberini” και της “Αφροδίτης Ολυμπιάδας” που αποτελούσαν πλαστικά αναθήματα που αναφέρει ο περιηγητής Πausanias.

Αν εξαιρέσει κανείς τις συλήσεις και καταστροφές, τις ληλασίες

και διαρπαγές, που επέφεραν στα μνημεία της Ακρόπολης παλαιότεροι επιδρομείς και κατακτητές (Ρωμαίοι, Έρουλοι κ.ά.), αξιομνημόνευτη και σοβαρή δοκιμασία υπέστησαν τα μνημεία της Ακρόπολης στα χέρια των Χριστιανών. Στο φανατισμό τους οφείλεται η βάρβαρη απολάξευση των μετοπών τριών πλευρών του Παρθενώνα, της ανατολικής, της βόρειας και της δυτικής, η καθαίρεση έξι λίθων από τις μακρές πλευρές της ζωφόρου του Παρθενώνα για την διάνοιξη παραθύρων καθώς επίσης και η καθαίρεση των εναετίων γλυπτών του μέσου του ανατολικού αετώματος, για την εξασφάλιση του απαραίτητου φωτισμού της αφίδας κατά την μετατροπή του Παρθενώνα σε χριστιανική εκκλησία (5ος-6ος μ.Χ. αι.) (εικ. 2). Το αποφασιστικότερο όμως πλήγμα στην ακεραιότητα των μνημείων της Ακρόπολης συντελείται στον 17ο αιώνα. Το 1640 καταστρέφεται το κεντρικό κτήριο των Προπυλαίων με την έκρηξη που προκάλεσε κεραυνός στην πυριτιδαποθήκη που βρισκόταν εκεί, ενώ την παραμονή της έκρηξης στον Παρθενώνα υφίσταται από τους κανονιοβολισμούς των Ενετών βλάβη η πινακοθήκη των Προπυλαίων. Την άνοιξη του 1687 και εν αναμονή της επίθεσης των Ενετών καθαιρείται ο ναός της Αθηνάς Νίκης και μετατρέπεται σε οχυρωματικό πύργο.

Στις 26 Σεπτεμβρίου του 1687 η πολιτισμένη Δύση, στην προσπάθειά της να εξουδετερώσει την ασιατική βαρβαρότητα που αμυνόταν στην Ακρόπολη, κατάφερε στον Παρθενώνα το πιο καιρικό πλήγμα στην ιστορία του, μετατρέποντας σε ογκώδη ερειπίωνες τις μακρές πλευρές του μνημείου και στέλνοντας στη λήθη ορισμένα από τα

Εικόνα 2. Η ανατολική πλευρά του χριστιανικού Παρθενώνα, 12ος μ.Χ. αιώνας. Σχέδιο Μ. Κορρέ.

πλέον διακεκριμένα αρχιτεκτονικά γλυπτά του. Οι οβίδες του Μογosiπi προκάλεσαν τον θάνατο τριακοσίων αμυνομένων Τούρκων, αλλά αυτό που στην πραγματικότητα επλήγη ήταν το σημαντικότερο οικοδόμημα, η αποθήκη του μέτρου και του κάλλους, που κληροδότησε ο αρχαίος κλασικός ελληνικός πολιτισμός στις μετέπειτα γενεές.

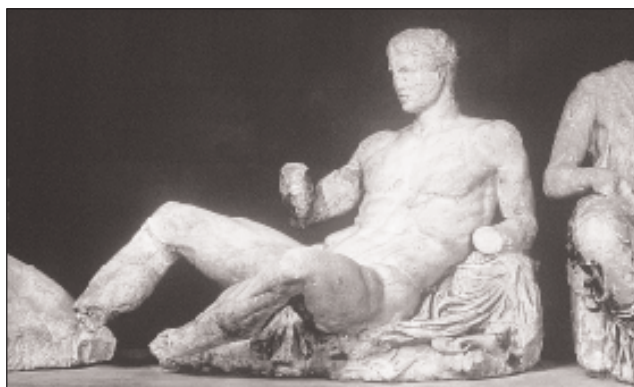
Ο γλυπτός διάκοσμος του **Παρθενώνα** σωζόταν μέχρι την εποχή της έκρηξης σχεδόν ανέγγιστος με εξαίρεση τις καταστροφές που είχαν προκαλέσει οι Χριστιανοί κατά την μετατροπή του ναού σε χριστιανική εκκλησία. Πολύτιμη και μοναδική μαρτυρία για την κατάσταση διατήρησης των γλυπτών του Παρθενώνα το 1674, δεκατρία χρόνια πριν από την έκρηξη, αποτελούν τα σχέδια του ζωγράφου J. Carrey, που συνόδευσε τον Γάλλο πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη μαρκήσιο Olier de Nointel, στην επίσκεψή του στην Αθήνα. Οι ενενήντα δύο μετόπες του ναού, που προηγήθηκαν κατασκευαστικά του υπόλοιπου γλυπτού διάκοσμου (448-442 π.Χ.), βρίσκονταν ακόμα στη θέση τους, ενώ ανέγγιστος σχεδόν σώζονταν οι τριανταδύο νότιες μετόπες με την παράσταση της κενταυρομαχίας, τις οποίες επέλεξε να σχεδιάσει ο Carrey. Κατά χώραν σωζόταν και το σύνολο σχεδόν της ζωφόρου του Παρθενώνα (442-438 π.Χ.), που περιέτρεχε σε μήκος εκατόν εξήντα μέτρων τον σηκό του ναού και εικόνιζε την πομπή των Παναθηναίων. Από τα δύο αετώματα του ναού (438-432 π.Χ.) ελάχιστες απώλειες είχε υποστεί το δυτικό, που εικόνιζε την διαμάχη Αθηνάς και Ποσειδώνα για την κατοχή της Αθηναϊκής γης. Στο δυτικό αέτωμα διατηρούνταν, τουλάχιστον μέχρι το 1674, εκτός από τους ίππους του άρματος της Αθηνάς, 21 μορφές, οι 13 από τις οποίες έσωζαν και τις κεφαλές τους (B, C, G, H, M, N, Q, R?, S, T, U, V, W) ενώ οι μορφές A (“Ίλισός”), D, E, F, L (Αθηνά), O (Αμφιτρίτη), και P, σώζονταν ανέφαλες. Από το ανατολικό, που κοσμούσαν, σύμφωνα με την πληροφορία του Πausanias, με

DISJECTA MEMBRA. Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

την γέννηση της Αθηνάς, έλειπαν τα κεντρικά εναέτια γλυπτά, με τους κυριότερους πρωταγωνιστές της σύνθεσης. Οι μορφές που παρέμειναν στην αριστερή κερκίδα του αετώματος, σώζονταν, με εξαίρεση την μορφή D (“Διόνυσος”), ακέφαλες, όπως και σήμερα (εικ. 3).

Η καταστροφή και η ερείπωση του μνημείου αποτέλεσε και την αφετηρία για τη διαρπαγή και τη σύληση του γλυπτού του διάκοσμου. Επιτελείς και στρατιώτες του Morosini, σε ένα ανάμεικτο πνεύμα λαφυραγωγώησης και καλλιτεχνικού θαυμασμού, απογοητευμένοι από την ανεπιτυχή προσπάθειά τους να καθαιρέσουν ακέραιους τους ίππους του άρματος της Αθηνάς από το δυτικό αέτωμα του Παρθενώνα στρέφουν την προσοχή και την μανία τους σε ελαφρύτερα αλλά διακεκριμένα “κομμάτια” των εναέτιων γλυπτών αποκεφαλίζοντας και ακρωτηριάζοντας όσες μορφές σώζονταν ακόμα στη θέση τους. Σε αυτήν πιθανότατα την επιχείρηση ανάγεται και η απόσπαση της περίφημης γυναικείας κεφαλής Weber-Laborde (εικ. 4). Η κεφαλή μετά την μακρόχρονη περιπλάνησή της στην Ιταλία κατέληξε στο Λούβρο, για να μας θυμίσει πρόσφατα και πάλι την περιπετειώδη πορεία της, χάρις σε μια εύστοχη προσέγγιση του διαπρεπούς Ιταλού αρχαιολόγου Luigi Beschi, ο οποίος με βάσιμα επιχειρήματα την απέδωσε στην μορφή της Ίριδας του δυτικού αετώματος. Δεν αποκλείεται μάλιστα να βρίσκονται ξεχασμένα ή παραγνωρισμένα στις αποθήκες ιταλικών Μουσείων και συλλογών ή εντοιχισμένα σε παλαιά κτήρια της Βενετίας και άλλα διακεκριμένα σπαράγματα από τον γλυπτό διάκοσμο του Παρθενώνα. Η προέλευση πάντως των εντοιχισμένων λιθοπλίνθων στην Βενετία από τον Παρθενώνα, που υποστηρίχθηκε τα τελευταία χρόνια από τον Άγγλο αρχαιολόγο M. Vickers, δεν έχει επιστημονικά διακριωθεί.

Το 1688, ένα χρόνο μετά την έκρηξη, καταλήγουν στην Κοπεγχάγη, από Δανούς αξιωματικούς του Morosini, οι κεφαλές του Λαπίθη και του Κενταύρου, αλλά και σπαράγματα από τα πίσω σκέλη του τελευταίου, από την 4η νότια μετόπη του Παρθενώνα. Η προέλευσή τους επιβεβαιώνεται το 1830

Εικόνα 3. Ο Διόνυσος από το ανατολικό αέτωμα. Βρετανικό Μουσείο. Φωτ. αρχείο Α' ΕΠΚΑ.

από τον Δανό αρχαιολόγο Brøndstedt. Το κεφάλι του Κενταύρου από την 5η νότια μετόπη, αποσπασμένο πριν από το 1674, όπως δείχνει το σχέδιο του Carrey, καταλήγει στο τέλος του επόμενου αιώνα στη συλλογή Dodwell και τελικά στην κατοχή του Martin von Wagner (Würzburg). Το κεφάλι του Λαπίθη της 7ης νότιας μετόπης αποσπάστηκε μεταξύ των ετών 1674 και 1765, βρέθηκε το 1870 στο λιμάνι του Πειραιά και δέκα χρόνια αργότερα κατέληξε στο Λούβρο. Το 1931 ο Γερμανός αρχαιολόγος W. Technau αποδίδει στην 16η νότια μετόπη του Παρθενώνα μια ανδρική γενειοφόρο κεφαλή στο Μουσείο του Βατικανού, λεία και αυτή προφανώς από τα στρατεύματα του Morosini. Η προτίμηση μικρών αλλά διακεκριμένων κομματιών από τα γλυπτά του Παρθενώνα μαρτυρεί και την έκταση των απωλειών. Οι άρπαγες δεν αρκούνται, ως φαίνεται, μόνο σε πεσμένα στο έδαφος, εξαιτίας της έκρηξης, τμήματα του γλυπτού διάκοσμου του μνημείου, αλλά επιχειρούν με πρόχειρες σκαλωσιές και άλλες αποσπάσεις, κυρίως κεφαλών από τις νότιες μετόπες. Η σύγκριση των σχεδίων ορισμένων νότιων μετοπών των Carrey (1674) και Pars (1765) μαρτυρεί με εύγλωττο τρόπο την έκταση των απωλειών (κυρίως των κεφαλών) των μετοπών της κενταυρομαχίας αμέσως μετά την έκρηξη του 1687. Μερικά, τέλος, σπαράγματα από την ζωφόρο του Παρθενώνα, ανασυνθέτουν τις προσφιλείς δραστηριότητες των επιτελών του Morosini. Ένα στο Λούβρο, ένα στο Παλέρμο από την μορφή 40 του λίθου VI της ανατολικής ζωφόρου, που ταύτισε ο αρχαιολόγος W. Amelung το 1893, ένα στο Βατικανό από το άνω μέρος της μορφής 15 του λίθου V της βόρειας ζωφόρου, δύο στο Kunsthistorisches Museum της Βιέννης από τους λίθους IX (οι κεφαλές των μορφών 31 και 32) και XXXV (η επάνω αριστερή γωνία)

της βόρειας ζωφόρου, ένα τουλάχιστον στη Χαϊδελβέργη από την μορφή 28 του λίθου VIII της βόρειας ζωφόρου, που ταύτισε ο Γερμανός αρχαιολόγος G. Hafner το 1948 και ένα στο Μόναχο από την μορφή 6 του λίθου III της δυτικής ζωφόρου του Παρθενώνα, που προέρχεται από την συλλογή του Dodwell.

DISJECTA MEMBRA. Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

Το ενδιαφέρον όμως των ξένων δεν εξαντλείται στα γλυπτά του Παρθενώνα, αλλά προσελκύεται και από το υπόλοιπο κατακείμενο αρχαιολογικό θραυσματικό υλικό, που βρίσκεται διάσπαρτο στο βράχο και στις κλιτείς της Ακρόπολης. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα διασποράς του υλικού συνιστά η περίπτωση του αμφιγλύφου του Τηλεμάχου, ιδρυτικού μνημείου του αθηναϊκού **Ασκληπιείου** (420-419 π.Χ.), που μας παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για την μεταφορά της λατρείας του Ασκληπιού από την Επίδαυρο στην Αθήνα και το χρονικό της ίδρυσης του ιερού. Δεν αποκλείεται μάλιστα

από στρατιώτες ή αξιωματικούς του Morosini να μεταφέρθηκαν στην Ιταλία σπαράγματα του περίφημου αυτού αμφιγλύφου και του αντίγραφου του, τα οποία πιθανότατα περισυλλέχθηκαν από την περιοχή του μη ανασκαμμένου ακόμα τότε ιερού στην νότια κλιτύ της Ακρόπολης. Θραύσματα αυτών των αμφιγλύφων και των πλούσια διακοσμημένων με ανάγλυφα και επιγραφές πεσσών τους, που με αριστοτεχνικό τρόπο ανασύνθεσε και σε αυτή την περίπτωση ο καθηγητής L. Beschi, βρίσκονται διασπαρμένα στο Museo Civico στην Πάντοβα (εικ. 5α-β), στο Museo Maffeiiano στην Βερόνα, στο Βρετανικό Μουσείο, αλλά και στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και στο Επιγραφικό Μουσείο της Αθήνας. Τα τελευταία κατέληξαν στα αθηναϊκά Μουσεία ως προϊόντα της ανασκαφής του 1876-77, που διενήργησε η Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία στο χώρο του ιερού. Άλλα, τέλος, αναθηματικά ανάγλυφα από το Ασκληπιείο κατέληξαν στο Κάσσελ και στο Λούβρο, ενώ πιθανολογείται η προέλευση από το Ασκληπιείο και άλλων αναγλύφων σε Μουσεία και συλλογές του εξωτερικού, όπως στα Μουσεία Torlonia και Βατικανού στη Ρώμη, στο Museo Maffeiiano στη Βερόνα, στο Μουσείο Περγάμου του Βερολίνου, στο Fitzwilliam Museum στο Cambridge, στο Brocklesby Park του Lincolnshire και στη συλλογή El conde de Lagunillasa στην Αβάνα.

Εικόνα 4. Η λεγόμενη κεφαλή Laborde. Μουσείο Λούβρου. Φωτ. αρχείο Α' ΕΠΚΑ.

Οι ανοργάνωτες ακόμα αυτές διαρπαγές, αποτέλεσμα περισσότερο ατομικών πρωτοβουλιών που ελάχιστα διέφεραν από “πλιάτσικο”, παραχωρούν τη θέση τους αργότερα σε συστηματικές επιχειρήσεις καθάρσεως και απομάκρυνσης γλυπτών, κυρίως του Παρθενώνα. Η περίοδος από το 1787 έως την Ελληνική Επανάσταση χαρακτηρίζεται από τις προσπάθειες λεηλασίας των γλυπτών του μνημείου. Είναι ακριβώς η εποχή που η εκτίμηση της Δύσης για τα έργα της ελληνικής τέχνης φθάνει στο αποκορύφωμά της και η δημιουργία συλλογών στις Ευρωπαϊκές χώρες προκαλεί πάθος για την

πρόσκτηση αρχαιοτήτων. Στο τελευταίο τέταρτο του 18ου αιώνα πραγματοποιούνται από γαλλικές αποστολές τρεις διαδοχικές λήψεις εκμαγείων ορισμένων γλυπτών του Παρθενώνα και τα προϊόντα τους μεταφέρονται στη Γαλλία. Η γαλλική διπλωματία εκμεταλλεύεται προφανώς κατάλληλες πολιτικές συγκυρίες για να εξασφαλίσει την άδεια καθάρσεως αυθεντικών γλυπτών από το μνημείο. Το 1788 ο Fauvel ενεργώντας για λογαριασμό του Γάλλου πρέσβη Choiseul-Gouffier, αποσπά με πριόνι την “πλάκα” (VII) των εργαστίων από την ανατολική ζωφόρο του Παρθενώνα (εικ. 6), υποδεικνύοντας έμμεσα στα συνεργεία του Lusieri αργότερα την τεχνική απόσπασης και των υπόλοιπων “πλακών” της ζωφόρου, καθώς επίσης και τη νότια μετόπη 10. Η καταβίβαση της τελευταίας, που είχε οριακά διαφύγει την καταστροφή του 1687, δεν προϋπέθετε καμιά τεχνική δυσκολία, εφόσον προς τα δεξιά της, σύμφωνα με το σχέδιο του Leroy (1758), έχαινε το κενό που είχε προκαλέσει η έκρηξη του 1687. Η μετόπη ακρωτηριασμένη εκτίθεται σήμερα στο Λούβρο, έχοντας τελεσιδίκα και συμβολικά αφήσει πίσω της στην Αθήνα, τον στιβαρό λυγισμένο δεξιό βραχιόνα του κενταύρου, σήμερα στο Μουσείο της Ακρόπολης.

Σε γαλλικό έδαφος κατέληξαν και ορισμένα διακεκριμένα σπαράγματα της αρχαϊκής πλαστικής της Ακρόπολης. Η

DISJECTA MEMBRA. Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

κόρη της Λυών βρέθηκε το 1719 στη Μασσαλία, ενώ η κεφαλή του ιππέα στη συλλογή Pierre-Rampin που δωρήθηκε στο Λούβρο ανάγεται προφανώς στις δραστηριότητες του Fauvel. Την προέλευσή τους από αρχαϊκά γλυπτά της Ακρόπολης δεν τη διέγινωσε κάποιος “πολιούς εν τη επιστήμη της αρχαιολογίας αποκτήσας κροτάφους”, αλλά ο νεαρός στη δεκαετία του 1930 Βρετανός αρχαιολόγος H. Payne. Η πρόσφατη, τέλος, διαπίστωση της προέλευσης της αριστουργηματικής σε καλλιτεχνική ποιότητα αρχαϊκής κεφαλής Fauvel του Λούβρου, από άγαλμα γραφέα της Ακρόπολης, που οφείλουμε στη σημερινή διευθύντρια της Ακρόπολης, κα Ισμήνη Τριάντη, δείχνει γλαφυρά τις δυνατότητες επιστημονικής “αλίευσης” αρχαίων στο εξωτερικό με προέλευση την Ακρόπολη.

Θα ήταν υπερβολή να ισχυρισθεί κανείς ότι ο Elgin παρέλειψε να χρησιμοποιήσει ως επιχείρημα, για να δικαιολογήσει το μέγεθος της διαρπαγής του, ότι διακόσια περίπου χρόνια μετά την επιχείρησή του, θα εξακολουθούσαν να εγκαταλείπονται έκθετα σε υπαίθριο χώρο και σε συνθήκες επικίνδυνης ρύπανσης, ορισμένα από τα πλέον διακεκριμένα γλυπτά του Παρθενώνα που παρέμειναν στο μνημείο. Για να αντιληφθεί όμως κανείς την ισχύ του επιχειρήματος, που χρησιμοποιείται και σήμερα ακόμα από τους συμπατριώτες του, για να δικαιολογηθεί η μεγαλύτερη σε έκταση διαρπαγή των υπέρτερων σε καλλιτεχνική πνοή και ποιότητα συνόλων γλυπτικής από τον Παρθενώνα, αρκεί να κοιτάξει την πρώτη νότια μετόπη στην ΝΔ γωνία του ναού, τη μοναδική ακέραια μετόπη κενταυρομαχίας που σώζεται σε ελληνικό έδαφος και την τριακοστή δεύτερη βόρεια μετόπη στη ΒΔ γωνία του ναού, τη μοναδική μετόπη της Άλωσης της Τροίας, που δεν απολαξεύθηκε βάρβαρα από τους Χριστιανούς. Τα δύο αυτά διακεκριμένα αρχιτεκτονικά ανάγλυφα του Παρθενώνα, που αποτελούν μουσειακά κομμάτια, προβλέπεται στα πλαίσια της κλιμάκωσης των αναστηλωτικών επεμβάσεων στο μνημείο να καταβιβασθούν. Εκείνο όμως που δεν αποκαθίσταται πλέον είναι οι βαρύτερες βλάβες που προκάλεσε σε δομικά στοιχεία του μνημείου η επιχείρηση των συνεργείων του Lusieri για την απόσπαση των γλυπτών

του Παρθενώνα. Ένας ορθολογικότερος σχεδιασμός για την απόσπαση των νότιων μετοπών θα είχε αποτρέψει την πτώση και την καταστροφή αρκετών γείσων και τον ακρωτηριασμό αρκετών τριγλύφων.

Δεκαπέντε μετόπες της νότιας πλευράς (N2-N9 και N26-N32) και δύο θραύσματα από δύο άλλες (N12 και N16), πενηνταέξι ανάγλυφα από τους προιονισμένους λίθους της ζωφόρου, που ισοδυναμούν με εβδομήντα περίπου τρέχοντα μέτρα και τα δεκαεννέα σπουδαιότερα εναέτια γλυπτά, που κοσμούσαν ακόμα στις μέρες του τα αετώματα του ναού, είναι μαζί με ένα κομμένο στα δύο κιονόκρανο (πιθανόν του 9ου κίονα της βόρειας πλευράς), τον ανώτατο σφόνδυλο του βου β. κίονα και έναν θράνο, ο απολογισμός της διαρπαγής του Παρθενώνα. Τρία ακόμη ακροκέραμα του Παρθενώνα κατέληξαν στο Λονδίνο, το Cambridge και το Μόναχο. Ουσιαστικά δηλαδή απογυμνώθηκε η νότια πλευρά του μνημείου από τις μετόπες που παρέμεναν στην θέση τους μετά την έκρηξη (με εξαίρεση την πρώτη νότια μετόπη), προνίσθηκε στο μεγαλύτερο μήκος της η ζωφόρος του Παρθενώνα, και καθαιρέθηκαν στο σύνολό τους τα εναέτια γλυπτά του ανατολικού αετώματος, (με εξαίρεση τις εσωτερικές κεφαλές των αλόγων των αρμάτων του Ήλιου και της Σελήνης) και κατά το μεγαλύτερο μέρος τους τα εναέτια γλυπτά του δυτικού αετώματος.

Η μαζική αυτή καθαίρεση των γλυπτών του Παρθενώνα διήρυνε ακόμα περισσότερο την έκταση της διασποράς του υλικού. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν εκείνα τα γλυπτά, τα θραύσματα των οποίων διεσπάρησαν σε περισσότερα από δύο Μουσεία. Η 7η νότια μετόπη του Παρθενώνα (εικ. 7) φυλάσσεται μεν στο Βρετανικό Μουσείο αλλά η κεφαλή του Λαπίθη βρίσκεται στο Λούβρο και η κεφαλή του Κενταύρου εκτίθεται στο Μουσείο της Ακρόπολης. Από την 16η νότια μετόπη του Παρθενώνα, η οποία καταστράφηκε κατά την έκρηξη του 1687 και μας είναι γνωστή από το σχέδιο του Carrey, κατέληξε στο Βρετανικό Μουσείο το επάνω τμήμα του κορμού, με την κεφαλή, της αριστερής μορφής (εικ. 8). Τα θραύσματα που αποκαθιστούν το κάτω μέρος του κορμού της μορφής ταυ-

Εικόνες 5α & 5β. Πάντοβα, Museo Civico. Θραύσμα του αμφιγλύφου του Τηλεμάχου.

DISJECTA MEMBRA. Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

τίσθηκαν στις αποθήκες του Μουσείου της Ακρόπολης στα μέσα της δεκαετίας του '80. Η αριστερή κνήμη της πεσμένης μορφής είχε ταυτισθεί παλαιότερα, από τον καθηγητή Γ. Δεσπίνη, στο Εθνικό Μουσείο και μεταφέρθηκε εν τω μεταξύ στην Ακρόπολη. Η κεφαλή, τέλος, της όρθιας δεξιάς μορφής φυλάσσεται στο Βατικανό.

Αρχιτεκτονικά μέλη και γλυπτά από τα υπόλοιπα μνημεία συμπλήρωσαν τη συγκομιδή του Elgin από την Ακρόπολη.

Τρία διακεκριμένα αρχιτεκτονικά μέλη των **Προπυλαίων**, το κιονόκρανο του 2ου από τα νότια κίονα της ανατολικής πρόστασης, ένας σφόνδυλος του 1ου από τ' ανατολικά κίονα της νότιας κιονοστοιχίας και ένας θράνος της ανωδομής των πλάγιων τοίχων του κεντρικού κτηρίου, συμπεριλαμβάνονται στη λεία του Elgin.

Η δεύτερη από τα δυτικά Καρυατίδα της νότιας πρόστασης του **Ερεχθείου**, ο ΒΑ κίονας με το κιονόκρανο της ανατολικής πρόστασης, το επίκρανο της ΒΑ παραστάδας, ένα θραύσμα επικράνου της ΝΑ παραστάδας της ανατολικής πρόστασης, ένα θραύσμα φατνώματος της ανατολικής πρόστασης, ένα θραύσμα πλαισίου παραθύρου, ένα τμήμα επιστυλίου που συνέδεε την ανατολική κιονοστοιχία με το βόρειο τοίχο, ένα θραύσμα από κυμάτιο επικράνου του τοίχου της νότιας πρόστασης, ένα τμήμα οριζοντίου γείσου του δυτικού τοίχου, ένα

θραύσμα κυματίου από το εσωτερικό της πρόστασης των Καρυατίδων (νότιος τοίχος), ένα επιστύλιο της ανατολικής πρόστασης (βόρειο), ένα τμήμα φατνωματικής πλάκας της βόρειας πρόστασης, τρεις αγγελαίες επικρανίτιδες και ένα θραύσμα μιας τέταρτης, συνθέτουν το σύνολο των μελών του μνημείου που κατέληξαν στο Βρετανικό Μουσείο. Ο κατάλογος συμπληρώνεται με μια ακόμα επικρανίτιδα του νότιου τοίχου, που βρίσκεται στη Γλυπτοθήκη του Μονάχου, ένα θραύσμα επικρανίτιδας στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης και επτά σπαράγματα από τη ζωφόρο του

Ερεχθείου, ένα από τα οποία βρίσκεται στο Sir John Soane's Museum στο Λονδίνο, ένα στο Fitzwilliam Museum του Cambridge και πέντε στο Μουσείο Περγάμου του Βερολίνου.

Από τον ιωνικό **ναό της Αθηνάς Νίκης** κατέληξαν στο Βρετανικό Μουσείο το επίκρανο της ΝΑ παραστάδας, το ΝΔ γωνιακό ιωνικό κιονόκρανο και τέσσερα προινοσμένα ανάγλυφα ισάριθμων λίθων της νότιας και δυτικής ζωφόρου του ναού με σκηνές μάχης.

Αξιομνημόνευτο, τέλος παράδειγμα συνιστά και το μαρμάρινο άγαλμα του Διονύσου, που κοσμούσε το χορηγικό μνημείο του Θρασύλλου, σύμφωνα και με το σχέδιο των Stewart-Revet, το οποίο επίσης κατέληξε στο Βρετανικό Μουσείο.

Αλλά ακόμα και στις μέρες μας εξακολουθούν να εντοπίζονται σε αποθήκες ευρωπαϊκών Μουσείων και πανεπιστημιακών Συλλογών σύνολα σπαραγμάτων από την Ακρόπολη. Πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της πανεπιστημιακής Συλλογής της Χαϊδελβέργης, όπου κατά την καταγραφή των λιθίνων της Συλλογής ξετυλίχθηκε το νήμα της προέλευσης κάποιων μαρμαρίνων θραυσμάτων. Η έρευνα έδειξε ότι πιθανότατα το 1860 αγοράστηκε στο Μόναχο από τον Δούκα της Βάδης ολόκληρη η συλλογή του Γερμανού αρχαιολόγου Friedrich Thiersch, ο οποίος είχε επισκεφθεί επανειλημμένα την

Ελλάδα. Από τα 600 συνολικά αντικείμενα που περιελάμβανε η συλλογή του Δούκα της Βάδης, περιήλθαν το 1862 τα 400 στην Χαϊδελβέργη, ενώ τα υπόλοιπα κατέληξαν στην γειτονική Καρλσρούη. Στον κατάλογο πώλησης της συλλογής του Thiersch αναφέρεται για μερικά σπαράγματα ως προέλευση η Ακρόπολη των Αθηνών. Ανακοινώθηκε ήδη (Εφημερίς "Το Βήμα" 14.9.97) ότι δέκα τουλάχιστον σπαράγματα ανήκουν στον Παρθενώνα και σε γειτονικά οικοδομήματα.

Η στυγνή πράξη του κατακερματισμού και ακρωτηριασμού των μνημείων της Ακρόπολης, επενδύεται και αμβλύνεται από

Εικόνα 6. Λίθος από την ανατολική ζωφόρο με τις Εργαστίνας. Μουσείο Λούβρου. Φωτ. Alison Frantz Collection, American School of Classical Studies at Athens.

DISJECTA MEMBRA. Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

ορισμένους δυτικοευρωπαϊούς διανοητές μέσα από φιλοσοφικές διεργασίες στην έννοια της οικουμενικότητας των πολιτιστικών αγαθών, ιδιαίτερα της κλασικής Ελλάδας, τα οποία οφείλουν να εκλαμβάνονται και να θεωρούνται ως πανανθρώπινο κτήμα, μέσα από τη λογική προφανώς του επιπέδου τα δικά μας δικά μας και τα δικά σας δικά μας. Αυτή η φαρισαϊκή επίκληση της συμβολικής παγκοσμιότητας του Παρθενώνα, θα δικαιολογήσει πιθανόν αργότερα και τον εντειχισμό ενός λιθόπλινθου του μνημείου στον οβελίσκο του Washington, μια συμβολική μετάγχιση του κλασικού πνεύματος στην “άγρια Δύση”.

Όταν η Ελλάδα μετά την απελευθέρωση αρχίζει να μαζεύει τα εδάφη της, η Ακρόπολη μαζεύει τα δικά της κομμάτια. Η προσωπικότητα του πρώτου Έλληνα αρχαιολόγου, του Κ. Πιττάκη, που νέος προέτρεπε τους συμπολιτιστές του, κατά την πολιορκία της Ακρόπολης, να δίνουν μολύβι στους Τούρκους για την άμυνά τους, για να αποφευχθεί ο προσπορισμός τους από αρχαία μέλη, συμπυκνώνει με τον αντιπροσωπευτικότερο τρόπο την ηρωϊκή και τιτάνια προσπάθεια της επανασυγκέντρωσης των κατακερματισμένων μελών της Ακρόπολης. Σε επιστολή που συνυπογράφουν οι ενθουσιώδεις αρχαιολόγοι Πιττάκης και Ραγκαβής, ζητώντας εκμαγεία των γλυπτών του Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο, η Μεγάλη Βρετανία με περισσή γενναιοδωρία στέλνει δωρεάν στην Αθήνα μια σειρά εκμαγείων των “ελγινείων”, σφραγισμένων με την σφραγίδα της γηραιάς Αλβιόνας, που φαντάζει οσάν να συνιστά ταυτόχρονα και ιδιοκτησιακό έμβλημα. Ο ψυχρός και ευτελής γύψος υποκαθιστά στην Αθήνα από το 1846 το ευγενές πεντελικό μάρμαρο των παρθενώνων γλυπτών, που παράταιρα κατακρατούνται και εκτίθενται στο Βρετανικό Μουσείο, όπως τα απολιθώματα ζώων στο National History Museum του Λονδίνου.

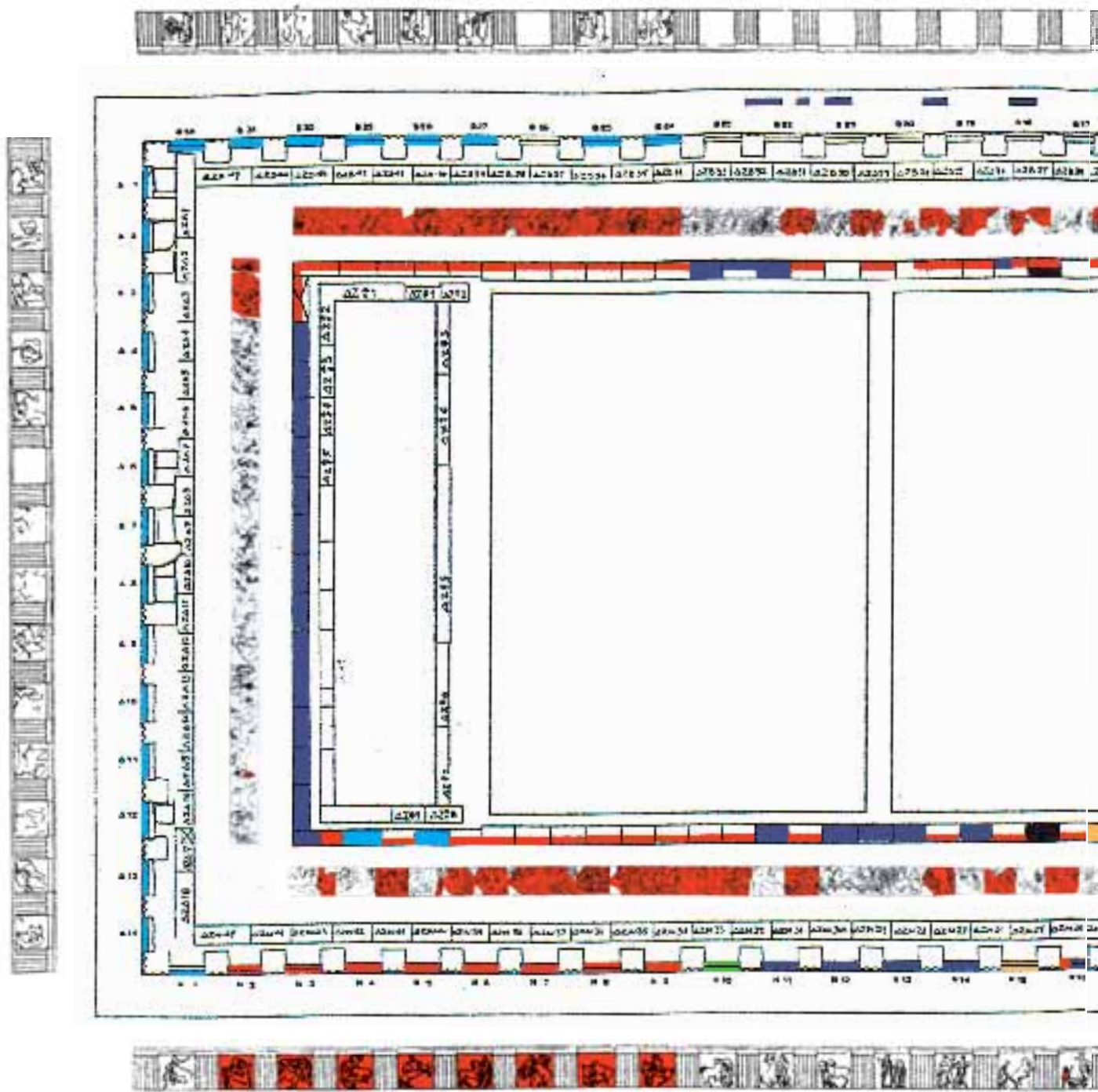
Εικόνα 7. Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο. Νότια μετόπη 7.

“Οι θεοί του Παρθενώνα επηρεασμένοι από την ατμόσφαιρα του Λονδίνου, μεταμορφώνονται σιγά-σιγά σε πτώματα και φαντάσματα”, όπως γράφει η Μαργαρίτα Γιουρσενάο στο δοκίμιό της, “Η σμίλη του χρόνου” (1983).

Αλλά η διασπορά των αρχαίων της Ακρόπολης δεν εξαντλείται μόνο στα Μουσεία και στις συλλογές του εξωτερικού. Η έλλειψη οργανωμένων μουσειακών και αποθηκευτικών χώρων συντέινε από τα μέσα

του προηγούμενου αιώνα, ώστε χιλιάδες από τα κινητά ευρήματα της Ακρόπολης, που προέκυψαν κυρίως με τις ανασκαφές του Ιερού Βράχου, να καταλήξουν στις συλλογές του Εθνικού Αρχαιολογικού και στο Επιγραφικό Μουσείο. Πρόκειται για πολυπληθή σύνολα κεραμεικής (ορισμένα της προϊστορικής Ακρόπολης) και μικροτεχνίας, χιλιάδες χάλκινων αντικειμένων, αλλά και αναρίθμητα θραύσματα αρχιτεκτονικής και γλυπτικής, καθώς επίσης και επιγραφές, τα οποία από έλλειψη χώρων απομακρύνθηκαν από την Ακρόπολη και έκτοτε εκτέθηκαν ή φυλάχθηκαν στις αποθήκες του Εθνικού Αρχαιολογικού και του Επιγραφικού Μουσείου. Δεν είναι λίγα ακόμα τα βυζαντινά και χριστιανικά μέλη που κατέληξαν στο Βυζαντινό Μουσείο. Την ίδια περίπου τύχη είχαν και τα ευρήματα που προέκυψαν από τις μεγάλες ανασκαφές στις κλιτείς και στην ευρύτερη περιοχή της Ακρόπολης. Στο Εθνικό Μουσείο φυλάσσονται τα ευρήματα του Αμυνείου από τις ανασκαφές του W. Dörpfeld, νότια του Αρείου Πάγου, ενώ εκατοντάδες αναθηματικά ανάγλυφα και επιγραφές από το Ασκληπιείο, όλα σχεδόν τα ευρήματα από την περιοχή του Ηρωδείου, της Στοάς του Ευμένους, του Σερπεντζέ, του Θεάτρου και του Ιερού του Διονύσου, του Ωδείου του Περικλέους και ορισμένα από τα μέλη του χορηγικού μνημείου του Θρασύλλου κατέληξαν στο Εθνικό Αρχαιολογικό και στο Επιγραφικό Μουσείο. Είναι βέβαιο

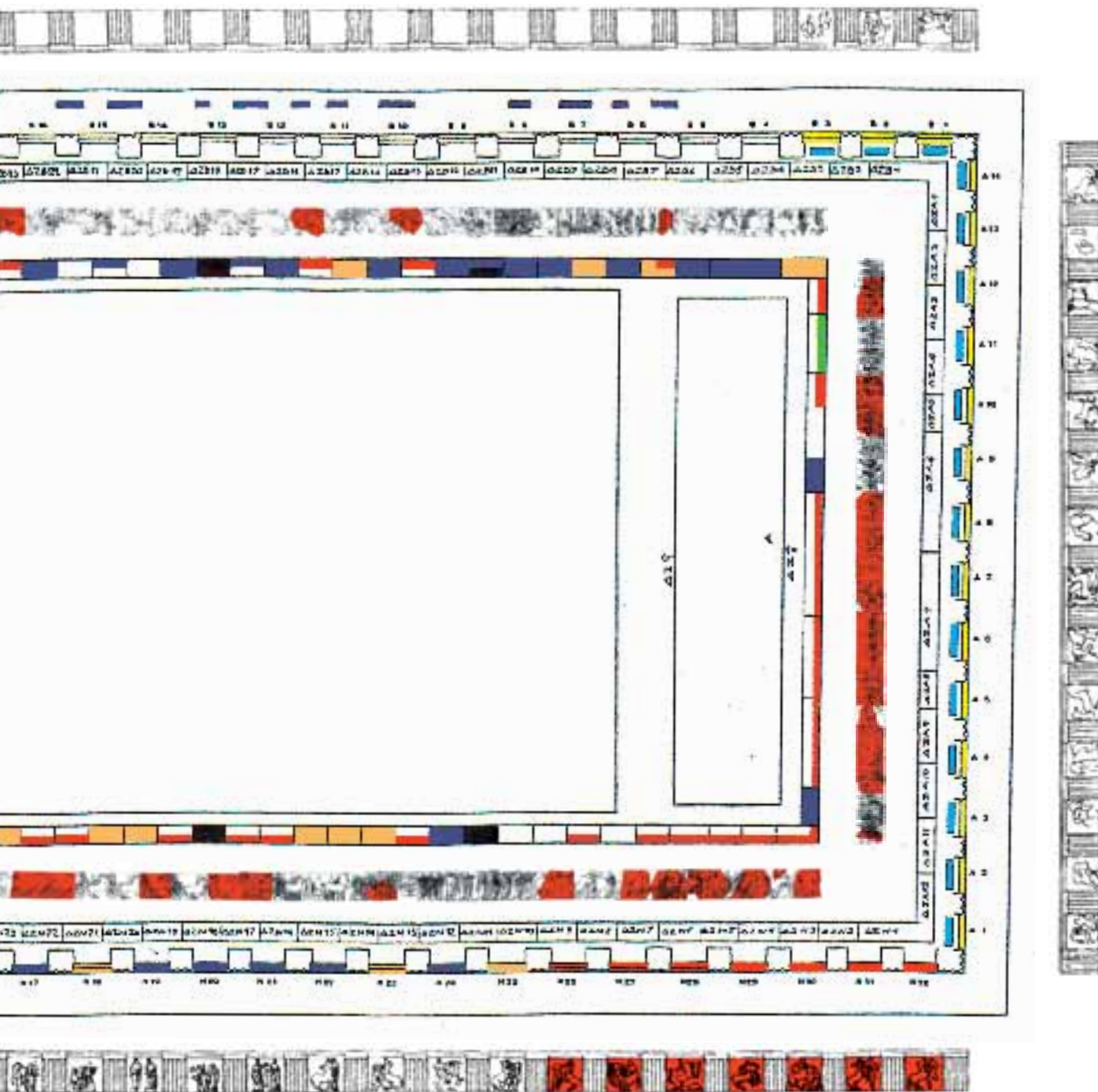

 Μετόπες και λίθοι της ζωφόρου που παραμένουν στην αρχική τους θέση στο μνημείο.

 Μετόπες που απομακρύνθηκαν από το μνημείο και φυλάσσονται στο Μουσείο της Ακρόπολης, αλλά αντικαταστάθηκαν από τοιμηντίνα αντίγραφα.

 Ανασυντεθειμένες από σπαράγματα νότιες μετόπες, σύνολο σπαραγμάτων της βόρειας πλευράς και λίθοι της ζωφόρου στο Μουσείο της Ακρόπολης.

 Ανάγλυφα γνωστά μόνο από το σχέδιο του Carrey.

Χωρίς χρώμα αποδίδονται οι μετόπες της βόρειας πλευράς Β4-Β23 και Β26, που βρίσκονται εκτός μνημείου, καθώς επίσης και οι ελλείποντες λίθοι της ζωφόρου.

Θέσεις που δηλώνουν τη διάνοιξη παραθύρων στη ζωφόρο του Παρθενώνα κατά την παλαιοχριστιανική εποχή.

Βρετανικό Μουσείο.

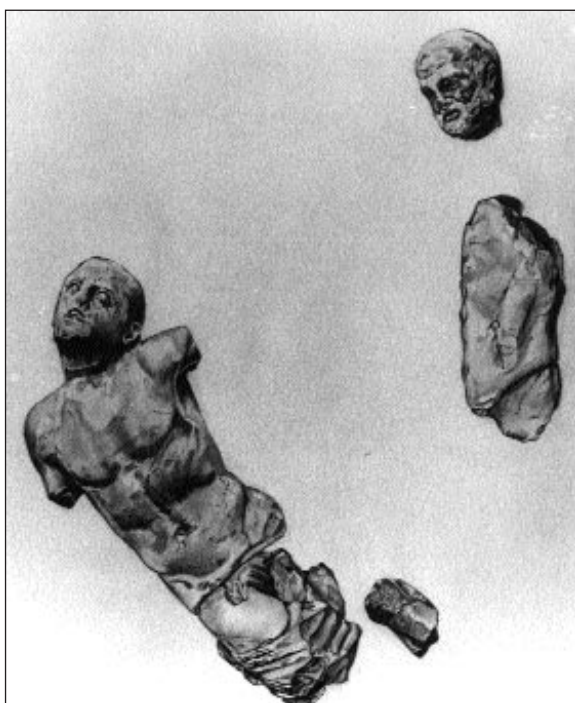
Λούβρο.

DISJECTA MEMBRA. Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

ότι η ελληνική Πολιτεία θα αντιμετωπίσει κάποια στιγμή σοβαρά αυτή την “εσωτερική διασπορά”, που είναι εσωτερική μας υπόθεση, γιατί έτσι θα μπορούν να εγείρονται και σοβαρές αξιώσεις για την επιστροφή των εκπατρισμένων αρχαίων μας.

Αλλά και πάλι η διασπορά των αρχαίων της Ακρόπολης δεν εξαντλείται με αυτές τις αρχαιότητες, που είναι εκτεθειμένες ή αποθηκευμένες σε οργανωμένες μουσειακές μονάδες και αποθηκευτικούς χώρους. Σε εκατοντάδες ανέρχονται τα μάρμαρα “διαλογής” από την Ακρόπολη, που προέκυψαν από κατεδα-

φίσεις μεσαιωνικών και νεότερων κτισμάτων και εκποιήθηκαν κατά τον προηγούμενο αιώνα μαζί με άλλους λίθους σύμφωνα με παλαιότερη υπόδειξη του L.V. Klenze (1834), προκειμένου να χρησιμοποιηθούν ως οικοδομικό υλικό για την ανέγερση των πρώτων κτηρίων στην Αθήνα, όπως μας έδειξε πριν από μερικά χρόνια η περίπτωση του Αρσακείου και του παλαιού Τυπογραφείου. Αρκετά από αυτά αποτοιχίστηκαν έγκαιρα, όταν οι τοίχοι των δύο κτηρίων γυμνώθηκαν κατά τις εργασίες αποκατάστασης, και επέστρεψαν πάλι στον φυσικό τους χώρο. Με λίθους από την Ακρόπολη είχε κτισθεί ακόμα το Πανεπιστήμιο, το Πολιτικό Νοσοκομείο και το Ανάκτορο ενώ δύο ακόμα κτήρια, το Νομισματοκοπείο και το Βαρθάκειο, δεν σώζονται σήμερα. Σε χιλιάδες ανέρχονται τα μάρμαρα που περιλαμβάνουν οι λιθοσρωφοί του Βράχου και των κλιτύων της Ακρόπολης. Πρόκειται για ένα αναρίθμητο θραυσματικό υλικό από μέλη μνημείων και τμήματα γλυπτών και επιγραφών, και μέσα από μια διαρκή αναμόχλευση και αναδιευθέτηση γίνεται ενίοτε εφικτή η απόδοση θραυσμάτων σε συγκεκριμένα μνημεία ή έργα της γλυπτικής. Αρκετές εκατοντάδες είναι ακόμα τα εντειχισμένα μέλη και θραύσματα μνημείων στο τείχος της Ακρόπολης από τις διάφορες ιστορικές φάσεις των ανακατασκευών και επιδιορθώσεών του. Με μια προκατα-

Εικόνα 8. Σχεδιαστική αποκατάσταση της 16ης νότιας μετόπης. Σχέδιο Σ. Ζουμπάκη.

κτική αυτοψία στο δυτικότερο τμήμα του νότιου τείχους εντοπίστηκαν 56 τουλάχιστον αρχιτεκτονικά μέλη των Προπυλαίων, ενώ σε αρκετές δεκάδες υπολογίζονται τα ευμεγέθη και ευδιάκριτα θραύσματα από αρχιτεκτονικά μέλη του Παρθενώνα, που είναι εντειχισμένα σε τμήμα του νότιου τείχους της Ακρόπολης. Η μεγάλη όμως έκπληξη που μας επιφύλαξε το νότιο τείχος της Ακροπόλεως κατά την τελευταία δεκαετία ήταν η παρουσία σε αυτό τμημάτων από τα γλυπτά του Παρθενώνα και συγκεκριμένα από τις μεσαίες νότιες μετό-

πες και καταστράφηκαν κατά την έκρηξη του 1687. Η διασπορά όμως του υλικού της Ακρόπολης εκτείνεται και πέραν των ορίων της χωρικής αρμοδιότητας της Εφορείας Ακροπόλεως. Και δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο σε σωστικές ανασκαφές που διενεργούνται στην περιοχή της Πλάκας, ή κατά τις ανακατασκευές ή καθαιρέσεις παλαιών ακινήτων στην ίδια περιοχή, να εντοπίζεται και να ταυτίζεται αρχιτεκτονικό υλικό που προέρχεται από μνημεία της Ακροπόλεως και των κλιτύων της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η περίπτωση της Στοάς του Ευμένους, η οποία καταστράφηκε στον 3ο μ.Χ. αιώνα και το αρχιτεκτονικό υλικό της λιθολογήθηκε και διεσπάρη σε μεγάλη έκταση γύρω από την Ακρόπολη.

Από τα τούρκικα λουτρά, όπου αρχικά τοποθετήθηκαν (1846) τα εκμαγεία των γλυπτών του Παρθενώνα, κάνοντας τους Αθηναίους της εποχής να πιστέψουν προς στιγμήν ότι επέστρεψαν τα “ελγίνεια”, άλλαξαν αρκετές φορές χώρους φύλαξης τα επόμενα εκατό σαράντα χρόνια, για να εκτεθούν τελικά αξιόπρεπα το 1987 στους μεγάλους χώρους του Κέντρου Μελετών Ακροπόλεως. Είναι ένα παιχνίδι της μοίρας, στους ίδιους χώρους του παλαιού στρατιωτικού νοσοκομείου, όπου γιατροί και νοσοκόμοι με άσπρες μπλούζες περιέθαλπον και νοσήλευαν τους πληγωμένους στρατιώτες από τον προηγού-

DISJECTA MEMBRA. Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

μενο ήδη αιώνα, σήμερα κάποιοι άλλοι “νοσηλευτές”, συντηρητές και εκμαγείς με άσπρες μπλούζες να περιποιούνται με την ίδια αφοσίωση τα ακρωτηριασμένα γλυπτά του Παρθενώνα.

Ήταν φανερό από τότε, το 1987, όταν η πρώην Διευθύντρια της Ακρόπολης κα Έβη Τουλούπα έπειθε την αείμνηστη Υπουργό Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη να χρησιμοποιηθεί το κτήριο Weiler για αυτό τον σκοπό, ότι το Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως θα σηματοδοτούσε και θα προοιωνίζε εξελίξεις ιστορικές για το γενικό προσκλητήριο των αρχαίων της Ακρόπολης. Η έκταση και η ποιότητα των αναστηλωτικών έργων της Ακρόπολης κατά την τελευταία εικοσαετία, αλλά και το συνεχώς αυξανόμενο αρχαιολογικό θραυσματικό υλικό, που πολλές φορές συμπλήρωνε θεαματικά τα εκπατρισμένα στο εξωτερικό γλυπτά της Ακρόπολης, αξίωναν επιτακτικά περισσότερο από ποτέ άλλοτε την ανέγερση ενός νέου, σύγχρονου, μεγάλου Μουσείου, που να μπορεί να συμπεριλάβει με την αναγκαία πληρότητα τις αρχαιότητες και τα σύνολα ευρημάτων από όλες τις περιόδους του Ιερού Βράχου. Ταυτόχρονα ένα κολοσσιαίο έργο απογραφής, αποδελτίωσης και καταλογογράφησης όλων των αρχαίων κινητών ευρημάτων που προέρχονται από την περιοχή της Ακρόπολης και φυλάσσονται σε άλλα μουσεία και συλλογές εκτός Ακροπόλεως, βρίσκεται σε εξέλιξη.

Σήμερα η προοπτική αυτή, όσο παραμένει ζωντανό το όραμα της Μελίνας, φαίνεται να βαίνει στην τελική της ευθεία και εύχομαι να καμφθούν, με το ανάλογο υλικό αντίκρουσμα, οι όποιες αντιδράσεις των περιοίκων και να εκτονωθούν οι όποιες ενστάσεις και επιφυλάξεις σχετικά με την φιλοσοφία της καταλληλότητας της θέσης και της μορφολογίας του Μουσείου, εφόσον είναι βέβαιο ότι η βραβευμένη πρόταση των Ιταλών μελετητών δεν είναι το ίδιο επιζήμια για την Ακρόπολη, όσο ο βομβαρδισμός της από τον συμπατριώτη τους Morosini.

Συμβολική μορφή σε αυτή την συνάρτηση προβάλλει το χάλκινο άγαλμα του στρατηγού Μακρυγιάννη, έργο του γλύπτη Γ. Παππά, στην συμβολή των οδών Μακρυγιάννη και Βύρωνος. Και είναι σαν να ακούγεται και πάλι η φωνή του: “Είχα δύο αγάλματα περίφημα, μια γυναίκα και ένα βασιλόπουλο, ίδια. Φαίνονταν οι φλέβες, τόση εντέλειαν είχαν. Όταν χάλασαν τον Πόρο, τάχαν πάρει κάτι στρατιώτες, και στ’ Άργος θα τα πουλούσαν των Ευρωπαίων. Χίλια τάλλαρα γύρευαν. Άντεσα και εγώ εκεί, πέρναγα. Πήρα τους στρατιώτες, τους μίλησα. Αυτά

και δέκα χιλιάδες τάλλαρα να σας δώσουνε να μην το καταδεχτείτε να βγουν από την πατρίδα. Γι’ αυτά πολέμησαμε”. Μόνο που η φωνή του σβήνει και σκεπάζεται από τη βουή των αυτοκινήτων, που αέναα κινούνται μπροστά του, ωσάν να θέλουν να επιβεβαιώσουν τη γνωστή ρήση ότι ένα βουχώμενο αυτοκίνητο είναι πιο σημαντικό από τη Νίκη της Σαμοθράκης. Και ο στρατηγός στέκεται εκεί, σκιά του εαυτού του, ανήμπορος να προστατεύσει όχι μόνο το χώμα και την ιστορία μας αλλά και τον ίδιον εφόσον κάποιοι Νεοέλληνες, έσπασαν από το άγαλμα τη σπάθα και το θηκάρι της.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ.

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΓΛΥΠΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ

Για λόγους εποπτείας όσων εκτέθηκαν παραπάνω, κρίθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθεί ο κατάλογος αυτός όπου δηλώνεται η σημερινή θέση της φύλαξης ή της έκθεσης των μετοπών, της ζωφόρου και των εναετίων γλυπτών του Παρθενώνα. Ο κατάλογος συμπληρώνει, βελτιώνει και επικαιροποιεί τον αντίστοιχο κατάλογο που παρατίθεται στην έκδοση του Christopher Hitchens, *The Elgin Marbles* (1987) ως Appendix 1.

ΜΕΤΟΠΕΣ

Ανατολική πλευρά: Γιγαντομαχία

Οι δεκατέσσερις μετόπες της ανατολικής πλευράς απομακρύνθηκαν από το μνημείο το 1988-89 και σήμερα φυλάσσονται σε ειδική αίθουσα των αποθηκών του Μουσείου Ακρόπολης. Στη θέση τους έχουν τοποθετηθεί τσιμέντινα αντίγραφα.

Δυτική πλευρά: Αμαζονομαχία

Οι δεκατέσσερις μετόπες της δυτικής πλευράς, σώζονται κατά χώραν στο μνημείο. Προβλέπεται η απομάκρυνσή τους και η αντικατάστασή τους με τσιμέντινα αντίγραφα.

Βόρεια πλευρά: Ιλίου Πέρισις

Από τις τριάντα δύο μετόπες της βόρειας πλευράς έχουν

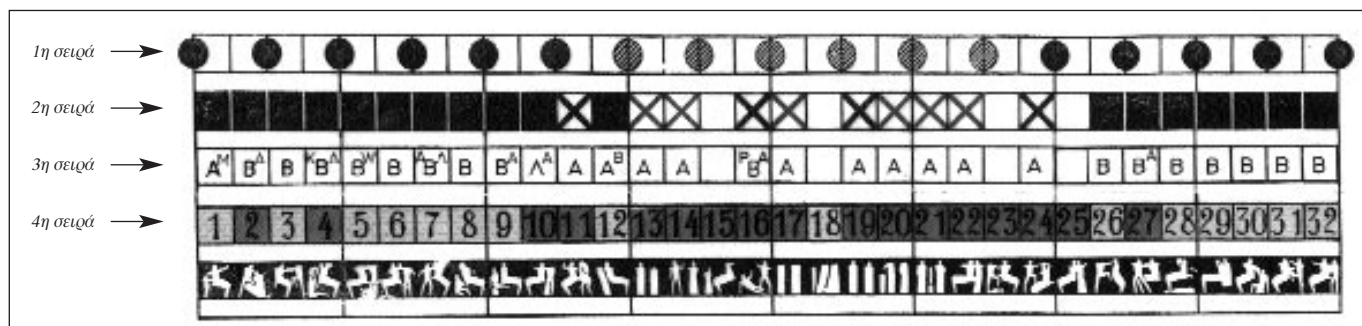
DISJECTA MEMBRA. Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

σωθεί συνολικά δεκατρείς καθώς επίσης και ικανός αριθμός θραυσμάτων τους. Για έντεκα από τις σωζόμενες μετόπες γνωρίζουμε την ακριβή τους θέση στο κτήριο. Πρόκειται για τις μετόπες I-III, που έχουν εν τω μεταξύ αντικατασταθεί με τοιμέντινα αντίγραφα και τις μετόπες XXIV-XXV και XXVII-XXXII, που εξακολουθούν να βρίσκονται κατά χώραν στο μνημείο. Για δύο ακόμα βόρειες μετόπες, που φυλάσσονται στις αποθήκες του Μουσείου Ακρόπολης (Α και D), δεν είναι γνωστή η ακριβής θέση τους στο κτήριο.

Νότια πλευρά: Κενταυρομαχία

1. Σώζεται κατά χώραν. Θραύσμα από το πίσω αριστερό σκέλος του Κενταύρου στην Antike Sammlung του Μονάχου.
2. Βρετανικό Μουσείο. Ο αριστερός αγκώνας του Κενταύρου στο Μουσείο της Ακρόπολης.
3. Βρετανικό Μουσείο.
4. Βρετανικό Μουσείο. Τα κεφάλια των μορφών στην Κοπεγχάγη. Θραύσματα από το πίσω αριστερό σκέλος του Κενταύρου στο Μουσείο της Ακρόπολης.
5. Βρετανικό Μουσείο. Τμήμα της κεφαλής του Κενταύρου στο Würzburg.
6. Βρετανικό Μουσείο.
7. Βρετανικό Μουσείο. Η κεφαλή του Λαπίθη στο Λούβρο και η κεφαλή του Κενταύρου στο Μουσείο της Ακρόπολης.
8. Βρετανικό Μουσείο.
9. Βρετανικό Μουσείο. Η κεφαλή του Κενταύρου στο Μουσείο Ακρόπολης.
10. Λούβρο. Ο δεξιός βραχιόνας του Κενταύρου στο Μουσείο Ακρόπολης.
11. Οκτώ συνανήκοντα θραύσματά της στο Μουσείο Ακρόπολης.
12. Μουσείο Ακρόπολης. Το άκρο δεξί πόδι της Λαπίθιδας στο Βρετανικό Μουσείο.

13. Δύο θραύσματά της στο Μουσείο Ακρόπολης.
14. Αποσπασματικά σωζόμενη η αριστερή μορφή της μετόπης στο Μουσείο της Ακρόπολης.
15. Πιθανό θραύσμα του ηνιόχου της μετόπης στο Μουσείο της Ακρόπολης. Γνωστή από το σχέδιο του Carrey.
16. Το άνω μέρος του κορμού με την κεφαλή της αριστερής μορφής στο Βρετανικό Μουσείο. Το κάτω μέρος του κορμού και το αριστερό γόνατο στο Μουσείο της Ακρόπολης. Η κεφαλή της δεξιάς μορφής στο Βατικανό.
17. Ικανοποιητικά αποκατεστημένη από επτά θραύσματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
18. Γνωστή μόνο από το σχέδιο του Carrey.
19. Αποκατεστημένη σχεδόν εξ ολοκλήρου η δεξιά μορφή στο Μουσείο της Ακρόπολης.
20. Ικανοποιητικά αποκατεστημένη από δεκατέσσερα θραύσματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
21. Γνωστή από το σχέδιο του Carrey. Τέσσερα τουλάχιστον σπαράγματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
22. Γνωστή από το σχέδιο του Carrey. Ορισμένα σπαράγματα στην Ακρόπολη.
23. Γνωστή μόνο από το σχέδιο του Carrey.
24. Αποκατεστημένη από κομμάτια στο Μουσείο της Ακρόπολης.
25. Γνωστή μόνον από σχέδιο του Carrey.
26. Βρετανικό Μουσείο.
27. Βρετανικό Μουσείο. Ένα κομμάτι από την πλάκα της μετόπης στο Μουσείο της Ακρόπολης.
28. Βρετανικό Μουσείο.
29. Βρετανικό Μουσείο.
30. Βρετανικό Μουσείο.
31. Βρετανικό Μουσείο.
32. Βρετανικό Μουσείο.

Εικόνα 10. Σχηματικό διάγραμμα των νότιων μετοπών του Παρθενώνα.

DISJECTA MEMBRA. Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

Στο διάγραμμα της εικόνας 10, ανασυντίθεται το μοσαϊκό των περιπετειών και της διασποράς των νότιων μετοπών του Παρθενώνα, που αποδίδονται σχηματικά στην κατώτερη σειρά του διαγράμματος. Στην πρώτη σειρά δηλώνονται με διαγράμμιση οι κίονες της νότιας κίονοστοιχίας, που καταστράφηκαν κατά την έκρηξη του 1687 (7ος-12ος κίων, από δυτικά). Στη δεύτερη σειρά δηλώνονται με μαύρο χρώμα οι νότιες μετόπες που σώθηκαν κατά την έκρηξη, ενώ με λευκό όσες καταστράφηκαν. Το σημείο X δηλώνει τη διατήρηση θραυσμάτων αυτών των μετοπών. Η τρίτη σειρά δηλώνει τη διασπορά, τους σημερινούς δηλαδή τόπους φύλαξης των μετοπών και των θραυσμάτων τους. Το κεφαλαίο γράμμα σημαίνει τον κυρίως τόπο φύλαξης της μετόπης (π.χ. Α=Αθήνα, Β=Βρετανικό Μουσείο, Λ=Λούβρο) ενώ το γράμμα-εκθέτης τον τόπο φύλαξης μικρών θραυσμάτων της ίδιας μετόπης (π.χ. Μ=Μόναχο, Κ=Κοπεγχάγη, W=Würzburg, Ρ=Ρώμη). Η τέταρτη, τέλος, σειρά διαφωτίζει την έκταση της έρευνας που συντελέστηκε κατά την τελευταία δεκαπενταετία στις νότιες μετόπες, με έμφαση στις μεσαίες νότιες μετόπες. Σε δεκαεπτά μετόπες της νότιας πλευράς, στάθηκε δυνατόν να αποδοθούν, ταυτισθούν και συγκολληθούν από ένα έως περισσότερα θραύσματα.

Στο διάγραμμα της εικόνας 9 αποδίδονται οι σημερινοί τόποι φύλαξης των μετοπών και των λίθων της ζωφόρου του Παρθενώνα. Το σχέδιο προέκυψε από τον ανασχεδιασμό ενός υποβάθρου του αρχιτέκτονα Μ. Κορρέ, το οποίο εμπλουτίστηκε με αναπτύγματα των μετοπών και της ζωφόρου.

Α. Μετόπες

Με γαλάζιο χρώμα αποδίδονται οι μετόπες που παραμένουν στο κτήριο στην αρχική τους θέση. Πρόκειται για τις βόρειες μετόπες Β24-Β25 και Β27-Β32, τις 14 δυτικές μετόπες Δ1-Δ14 και την πρώτη νότια μετόπη Ν1.

Με κίτρινο χρώμα αποδίδονται οι μετόπες που απομακρύνθηκαν από το κτήριο και φυλάσσονται στο Μουσείο της Ακρόπολης. Πρόκειται για τις τρεις βόρειες μετόπες Β1-Β3 και τις 14 ανατολικές Α1-Α14, στις θέσεις των οποίων έχουν τοποθετηθείτσιμέντινα αντίγραφα.

Χωρίς χρώμα αποδίδονται οι μετόπες της βόρειας πλευράς Β4-Β23 και Β26, που βρίσκονται εκτός μνημείου.

Με κόκκινο χρώμα αποδίδονται οι 15 μετόπες της κενταυρομαχίας της νότιας πλευράς, που κατέληξαν στο Βρετανικό Μουσείο.

Με πράσινο χρώμα αποδίδεται η δέκατη νότια μετόπη (Ν10), που κατέληξε στο Λούβρο.

Με μωβ χρώμα αποδίδονται όσες από τις καταστραμμένες μετόπες της νότιας πλευράς στάθηκε δυνατόν, με τη βοήθεια των σχεδίων του Carrey, να ανασυντεθούν από σπαράγματα, καθώς επίσης και τα σύνολα σπαραμάτων των μετοπών της βόρειας πλευράς, των οποίων όμως δεν είναι γνωστή η ακριβής θέση στο κτήριο. Τα σύνολα των θραυσμάτων αυτής της κατηγορίας, φυλάσσονται όλα στις αποθήκες του Μουσείου της Ακρόπολης.

Με πορτοκαλί, τέλος, χρώμα αποδίδονται οι νότιες μετόπες που μας είναι γνωστές μόνο από το σχέδιο του Carrey.

ΖΩΦΟΡΟΣ

Η ζωφόρος του Παρθενώνα, που εικόνιζε την μεγάλη πομπή των Παναθηναίων, αρχικά αποτελείτο από εκατόν δεκαπέντε ανάγλυφους λίθους, ακανόνιστου πλάτους και ύψους ενός μέτρου περίπου. Οι γωνιαίοι λίθοι αριθμούνται διπλά, εφόσον και οι δύο όψεις τους κοσμούσαν με ανάγλυφα, για παράδειγμα ο λίθος Ι της νότιας πλευράς είναι ταυτόχρονα και ο λίθος XVI της δυτικής πλευράς. Συνεπώς αρχικά επρόκειτο για εκατόν δεκαεννέα ανάγλυφες επιφάνειες. Οι μακρές πλευρές περιλάμβαναν από 47 ανάγλυφα της ζωφόρου, η δυτική πλευρά 16 και η ανατολική 9. Τα ανάγλυφα αριθμήθηκαν από τον Α. Michaelis στο βιβλίο του *Der Parthenon* (1871) με λατινικούς αριθμούς και αυτό το σύστημα ισχύει μέχρι σήμερα. Οι μορφές των αναγλύφων αριθμούνται με αραβικούς αριθμούς. Κάθε πλευρά της ζωφόρου είναι αριθμημένη ξεχωριστά αρχίζοντας με τον λίθο Ι και την μορφή 1. Η αρίθμηση της νότιας πλευράς αρχίζει στην ΝΔ γωνία, της ανατολικής στην ΝΑ γωνία, της βόρειας στην ΒΑ γωνία και της δυτικής στην ΒΔ γωνία.

Η αρίθμηση δεν είναι κατά αύξοντα αριθμό, καθώς ο Michaelis αντιμετώπιζε ένα αρκετά καταστραμμένο κτήριο, και ορισμένοι λίθοι, που ενδεχομένως βρίσκονταν στο έδαφος, αριθμήθηκαν εκτός σειράς. Μερικοί αριθμοί έχουν χρησιμοποιηθεί περισσότερο από μία φορά με αστερίσκους για να δηλώσουν τους διαφορετικούς λίθους, που δεν είχαν εντοπισθεί όταν ο Michaelis έκανε το σχέδιό του. Κατά τη διάρκεια της πρώιμης χριστιανικής

DISJECTA MEMBRA. Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

περιόδου ανοιχθήκαν ανά τρία παράθυρα κατά μήκος των μακρών πλευρών και οι αντίστοιχοι λίθοι καθαιρέθηκαν. Άλλοι λίθοι μας είναι γνωστοί μόνον από τα σχέδια του Carrey. Για πρακτικούς πάντως λόγους επιλέχθηκε το ενιαίο σύστημα αρίθμησης των 47 λίθων της ζωφόρου των μακρών πλευρών του μνημείου, που υιοθέτησε πρόσφατα και ο Ian Jenkins, *The Parthenon Frieze* (1994). Το 1993 ολοκληρώθηκε η καταβίβαση των λίθων της δυτικής ζωφόρου του Παρθενώνα, οι οποίοι έκτοτε φυλάσσονται στο Μουσείο της Ακρόπολης.

Νότια πλευρά

- I. Κατά το μεγαλύτερο τμήμα στο Μουσείο της Ακρόπολης. Το δεξιότερο τμήμα του λίθου στο Βρετανικό Μουσείο.
- II. Σώζεται κατά χώραν.
- III. Βρετανικό Μουσείο.
- IV. Σώζεται κατά χώραν.
- V. Βρετανικό Μουσείο.
- VI. Βρετανικό Μουσείο.
- VII. Βρετανικό Μουσείο.
- VIII. Βρετανικό Μουσείο.
- IX. Βρετανικό Μουσείο.
- X. Βρετανικό Μουσείο.
- XI. Βρετανικό Μουσείο. Το πρόσωπο της μορφή 30 στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XII. Βρετανικό Μουσείο.
- XIII. Βρετανικό Μουσείο.
- XIV. Μουσείο της Ακρόπολης.
- XV. Βρετανικό Μουσείο.
- XVI. Μουσείο της Ακρόπολης.
- XVII. Μουσείο της Ακρόπολης.
- XVIII. Μουσείο της Ακρόπολης.
- XIX. Βρετανικό Μουσείο.
- XX. Αποσπασματικά σωζόμενος στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXI. Βρετανικό Μουσείο. Θραύσματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXII. Ελλείπον.
- XXIII. Βρετανικό Μουσείο.
- XXIV. Θραύσματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXV. Βρετανικό Μουσείο. Θραύσματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXVI. Βρετανικό Μουσείο.
- XXVII. Γνωστός από το σχέδιο του Carrey.

- XXVIII. Γνωστός από το σχέδιο του Carrey.
- XXIX. Βρετανικό Μουσείο.
- XXX. Ελλείπον (παράθυρο).
- XXXI. Βρετανικό Μουσείο.
- XXXII. Βρετανικό Μουσείο.
- XXXIII. Γνωστός από το σχέδιο του Carrey. Ένα θραύσμα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXXIV. Γνωστός από το σχέδιο του Carrey. Ένα θραύσμα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXXV. Γνωστός από το σχέδιο του Carrey. Δύο θραύσματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXXVI. Βρετανικό Μουσείο.
- XXXVII. Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXXVIII. Τμηματικά γνωστός από το σχέδιο του Carrey (παράθυρο).
- XXXIX. Ελλείπον.
- XL. Ελλείπον. Ένα θραύσμα από την μορφή 120 στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XLI. Βρετανικό Μουσείο.
- XLII. Ελλείπον. Τμήμα της μορφής 126 στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XLIII. Βρετανικό Μουσείο.
- XLIV. Βρετανικό Μουσείο.
- XLV. Βρετανικό Μουσείο.
- XLVI. Βρετανικό Μουσείο.
- XLVII. Βρετανικό Μουσείο.

Ανατολική πλευρά

- I. Βρετανικό Μουσείο. Θραύσματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- II. Μουσείο της Ακρόπολης.
- III. Βρετανικό Μουσείο. Τα πόδια της μορφής 19 στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- IV. Βρετανικό Μουσείο.
- V. Βρετανικό Μουσείο. Η κεφαλή της Ίριδας στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- VI. Βρετανικό Μουσείο. Θραύσματα στην Αθήνα και στο Παλέριο και εκμαγεία στο Παρίσι.
- VII. Λούβρο. Το άκρο δεξί πόδι της μορφής 49 στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- VIII. Βρετανικό Μουσείο. Οι κεφαλές των μορφών 58 και 60 στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- IX. Η μορφή 62 γνωστή από το σχέδιο του Stuart. Θραύσματα της μορφής 63 στο Μουσείο της Ακρόπολης.

DISJECTA MEMBRA. Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

Βόρεια πλευρά

- I. Δύο μόνον σπαράγματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- II. Μουσείο της Ακρόπολης.
- III. Σπαράγματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- IV. Μουσείο της Ακρόπολης.
- V. Το αριστερό τμήμα στο Βρετανικό Μουσείο. Η κεφαλή της μορφής 15 στη Ρώμη.
- VI. Μουσείο της Ακρόπολης.
- VII. Γνωστή από το σχέδιο του Carrey. Ορισμένα σπαράγματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- VIII. Μουσείο της Ακρόπολης. Άκρο πόδι από την μορφή 28 στη Χαϊδελβέργη.
- IX. Το αριστερό και δεξιό τμήμα του λίθου στο Μουσείο της Ακρόπολης. Οι κεφαλές των μορφών 31 και 32 στη Βιέννη.
- X. Μουσείο της Ακρόπολης (παράθυρο).
- XI. Αποσπασματικά σωζόμενος στο Μουσείο Ακρόπολης.
- XII. Βρετανικό Μουσείο. Το επάνω μέρος της μορφής 47 στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XIII. Σπαράγματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XIV. Γνωστός από το σχέδιο του Carrey. Ένα σπάραγμα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XV. Βρετανικό Μουσείο.
- XVI. Μουσείο της Ακρόπολης.
- XVII. Σπαράγματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XVIII. Ένα σπάραγμα στο Μουσείο της Ακρόπολης (παράθυρο).
- XIX. Μουσείο της Ακρόπολης.
- XX. Ένα θραύσμα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXI. Σπαράγματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXII. Ένα θραύσμα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXIII. Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXIV. Βρετανικό Μουσείο.
- XXV. Ελλείπον.
- XXVI. Βρετανικό Μουσείο και Μουσείο της Ακρόπολης (παράθυρο).
- XXVII. Βρετανικό Μουσείο.
- XXVIII. Βρετανικό Μουσείο. Η κεφαλή της μορφής 74 στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXIX. Βρετανικό Μουσείο. Η κεφαλή της μορφής 76 στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXX. Τμήμα από τον κορμό της μορφής 79 στο Βρετανικό Μουσείο.

- XXXI. Βρετανικό Μουσείο.
- XXXII. Σπαράγματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXXIII. Βρετανικό Μουσείο.
- XXXIV. Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXXV. Μουσείο της Ακρόπολης. Το άνω μέρος του κορμού της μορφής 93 στη Βιέννη.
- XXXVI. Μουσείο της Ακρόπολης.
- XXXVII. Βρετανικό Μουσείο.
- XXXVIII. Βρετανικό Μουσείο.
- XXXIX. Βρετανικό Μουσείο.
- XL. Βρετανικό Μουσείο.
- XLI. Βρετανικό Μουσείο.
- XLII. Βρετανικό Μουσείο. Το άνω μέρος της μορφής 115 στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XLIII. Βρετανικό Μουσείο.
- XLIV. Βρετανικό Μουσείο.
- XLV. Βρετανικό Μουσείο.
- XLVI. Βρετανικό Μουσείο. Η κεφαλή της μορφής 128 στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- XLVII. Βρετανικό Μουσείο. Θραύσμα από την μορφή 132 στο Μουσείο της Ακρόπολης.

Δυτική πλευρά

- I. Βρετανικό Μουσείο.
- II. Βρετανικό Μουσείο.
- III. Μουσείο της Ακρόπολης. Το άκρο αριστερό χέρι της μορφής 6 στο Μόναχο (Antikensammlungen).
- IV. Μουσείο της Ακρόπολης.
- V. Μουσείο της Ακρόπολης.
- VI. Μουσείο της Ακρόπολης.
- VII. Μουσείο της Ακρόπολης.
- VIII. Μουσείο της Ακρόπολης.
- IX. Μουσείο της Ακρόπολης.
- X. Μουσείο της Ακρόπολης.
- XI. Μουσείο της Ακρόπολης.
- XII. Μουσείο της Ακρόπολης.
- XIII. Μουσείο της Ακρόπολης.
- XIV. Μουσείο της Ακρόπολης. Το άνω μέρος του κορμού της μορφής 27 στο Βρετανικό Μουσείο.
- XV. Μουσείο της Ακρόπολης.
- XVI. Μουσείο της Ακρόπολης.

Στο διάγραμμα της εικόνας 9 αποδίδονται επίσης, με αντίστοιχη χρωματική διαφοροποίηση, όπως και στην περίπτωση των μετοπών, οι σημερινοί τόποι φύλαξης

DISJECTA MEMBRA. Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

των λίθων και των “πλακών” της ζωφόρου του Παρθενώνα. Για ευνόητους λόγους παραλείπεται η αναφορά σε άλλα Μουσεία, που φιλοξενούν μικρά σπαράγματα της ζωφόρου του Παρθενώνα.

Με γαλάζιο χρώμα αποδίδονται οι δύο πλέον λίθοι της ζωφόρου, που εξακολουθούν να παραμένουν στο κτήριο, στην αρχική τους θέση. Πρόκειται για τους λίθους II και IV της νότιας πλευράς.

Με κόκκινο χρώμα αποδίδονται τα 56 προιονισμένα ανάγλυφα της ζωφόρου, που συναποκόμισε ο Ελγίνος και κατέληξαν στο Βρεταννικό Μουσείο.

Με πράσινο χρώμα αποδίδεται η “πλάκα” των εργαστών (λίθος VII) της ανατολικής ζωφόρου, που κατέληξε στο Λούβρο.

Με μωβ χρώμα αποδίδονται οι λίθοι αλλά και τα σύνολα σπαραγμάτων της ζωφόρου, που εκτίθενται ή φυλάσσονται στο Μουσείο και στις αποθήκες της Ακρόπολης.

Με πορτοκαλί, τέλος, χρώμα αποδίδονται οι λίθοι που μας είναι κυρίως γνωστοί μόνον από τα σχέδια του Carrey.

ΕΝΑΕΤΙΑ ΓΛΥΠΤΑ (εικ. 11α, 11β)

(με την αρίθμηση που φέρουν στα σχέδια του Carrey)

Ανατολικό αέτωμα

- A. Βρεταννικό Μουσείο.
- B. Βρεταννικό Μουσείο.
- C. Μουσείο της Ακρόπολης.
- D. Βρεταννικό Μουσείο.
- E. Βρεταννικό Μουσείο.
- F. Βρεταννικό Μουσείο.
- G. Βρεταννικό Μουσείο.
- H. Μουσείο της Ακρόπολης.
- J. Ελλείπον.
- K. Βρεταννικό Μουσείο.
- L. Βρεταννικό Μουσείο.
- M. Βρεταννικό Μουσείο.
- N. Μουσείο της Ακρόπολης.
- O. Βρεταννικό Μουσείο.
- P. Μουσείο της Ακρόπολης.

Δυτικό αέτωμα

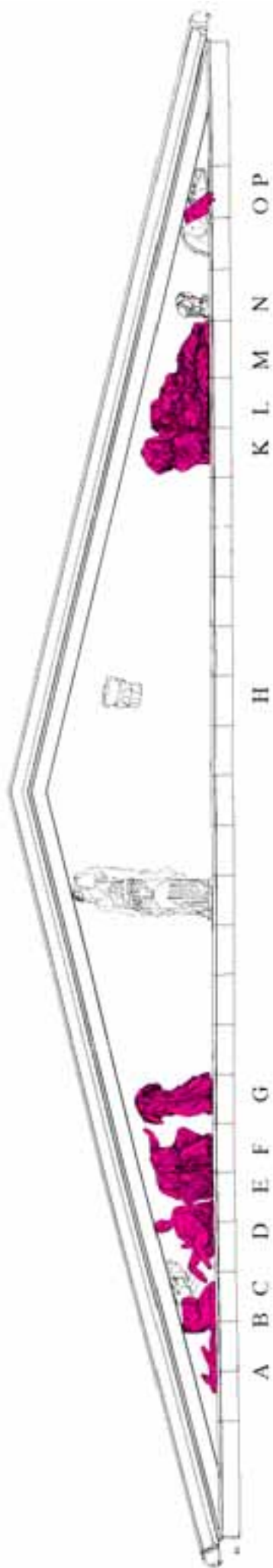
- A. Βρεταννικό Μουσείο.
- B. Μουσείο της Ακρόπολης.

- C. Μουσείο της Ακρόπολης. Ένα τμήμα του κουλτουριασμένου ερπετού στο Βρεταννικό Μουσείο.
- D. Ελλείπον.
- E. Αποσπασματικά σωζόμενη στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- F. Ελλείπον.
- G. Ελλείπον.
- H. Βρεταννικό Μουσείο. Ο δεξιός μηρός της μορφής στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- J. Σπαράγματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- K. Σπαράγματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- L. Βρεταννικό Μουσείο. Η κεφαλή της μορφής και δύο ακόμα σπαράγματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- M. Βρεταννικό Μουσείο. Το κομμάτι του στήθους της μορφής στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- N. Βρεταννικό Μουσείο. Σπαράγματα από την πλάτη της μορφής στο Μουσείο της Ακρόπολης ενώ η κεφαλή Weber-Laborde στο Λούβρο πιθανόν ανήκει σε αυτή τη μορφή.
- O. Βρεταννικό Μουσείο. Ο δεξιός μηρός της μορφής στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- P. Βρεταννικό Μουσείο.
- Q. Βρεταννικό Μουσείο.
- R. Ελλείπον.
- S. Σπαράγματα στο Μουσείο της Ακρόπολης.
- T. Βρεταννικό Μουσείο.
- U. Μουσείο της Ακρόπολης.
- V. Μουσείο της Ακρόπολης.
- W. Μουσείο της Ακρόπολης.

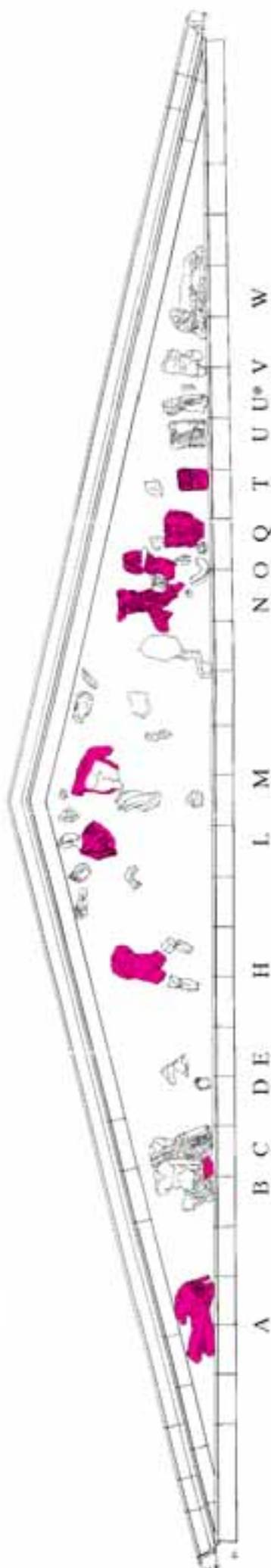
Ως επιμύθιο αυτής της παρουσίασης θα ήθελα να αναφέρω ένα περιστατικό με πρωταγωνίστρια την αείμνηστη Υπουργό Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη. Σε μια επίσημη επίσκεψή της στο Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως, την ξενάγησα στην έκθεση των εκμαγείων των εναετίων γλυπτών του δυτικού αετώματος του Παρθενώνα. Σταθήκαμε μπροστά στο σύμπλεγμα του Κέκροπα και της θυγατέρας του και της εξηγούσα τους λόγους για τους οποίους το σύμπλεγμα δεν συμπεριλήφθηκε τελικά στην λεία του Ελγίνου αλλά παρέμεινε στην θέση του στο αέτωμα και το μόνο που κατέληξε στο Λονδίνο ήταν το τμήμα του κουλτουριασμένου ερπετού, που προσαρμόζεται πρόσθετο στο κάτω μέρος τους συμπλέγματος. Τότε με κοίταξε και είπε με τον ακαταμάχητο αυθορμητισμό της: “Τους άτιμους, ούτε ένα φιδάκι δεν μας δίνουνε”.

Εικόνα 11α. Ανατολικό Αέτωμα: Γέννηση της Αθηνάς.

Εικόνα 11β. Δυτικό Αέτωμα: Αγónας Αθηνάς και Ποσειδónα.